

چگونگی بیان معانی پیشوندهای فعلی روسی -Из-, За-, От-, О- در زبان فارسی

حسین غلامی

استادیار دانشکده زبان‌های خارجی دانشگاه تهران

تاریخ وصول: ۸۲/۱۱/۱۱

تاریخ تأیید نهایی: ۸۳/۶/۳

چکیده

یکی از ویژگی‌های بارز زبان روسی، تعداد زیاد افعال پیشونددار است. به کمک پیشوندها معانی زیادی که اغلب برای زبان‌آموزان ایرانی بسیار مشکل‌اند، بیان می‌شوند. از آنجا که پیشوندهای فعلی فارسی، معانی کمتری نسبت به پیشوندهای روسی بیان می‌کنند، در ترجمه روسی به فارسی مشکلات عمده‌ای بوجود می‌آیند که اغلب این‌گونه پیشوندها تحت‌اللفظی ترجمه می‌شوند. در برخی موارد، حتی لازم است که برخی از معانی مربوط به پیشوندها تفسیر شوند، یا از «کلمات تکمیلی - توضیحی» دیگری، از قبیل: قیدها، حروف اضافه، افعال و غیره استفاده شود. در زبان روسی، معانی مختلف هرگونه عنصر زبانی، با توجه به بافت جمله مشخص می‌شود و با توصیف دقیق موقعیت‌های خاص جمله است که می‌توان به معانی مورد نظر دست یافت. با توجه به نقش بافت جمله، برخی معانی را فقط از کل جمله می‌توان فهمید. آشنایی با شیوه‌های بیان معانی پیشوندهای روسی، این امکان را به وجود می‌آورد تا زبان‌آموزان درک صحیحی نسبت به معانی افعال پیشونددار پیدا کنند.

واژه‌های کلیدی: پیشوند، فعل پیشوندی، کلمات تکمیلی - توضیحی، حروف اضافه، قید

مقدمه

مبحث پیشوندهای فعلی در زبان روسی، یکی از مباحث مشکل و مورد بحث میان دانشمندان و زبان‌شناسان است که این مباحث از نظر آموزش هم مورد توجه بوده است. باید خاطر نشان کرد که در زبان روسی سعی شده است فقط به مواردی اشاره شود که تا حدی آموزش این مبحث بسیار پیچیده را، برای روسی‌زبانان، آسان کند، اما در زبان فارسی متأسفانه هنوز چنین کاری صورت نگرفته است، در نتیجه، باید با جدیت هر چه تمامتر به انجام تحقیقاتی در باره این مبحث و همچنین سایر مباحث مهم دیگر زبان روسی پرداخت. انجام این‌گونه مطالعات و بررسی‌های مقایسه‌ای می‌تواند زبان‌آموزان ایرانی را در فهم و یادگیری مباحث پیچیده و مهم زبان روسی یاری دهد.

در این مقاله انواع معانی پیشوندهای فعلی روسی بررسی شده و سعی شده است تا این معانی با زبان فارسی مقایسه شوند. در نتیجه، زبان‌آموز ایرانی به درستی درک خواهد کرد که آیا پیشوندهای فعلی فارسی قادرند تمام یا قسمتی از معانی پیشوندهای فعلی روسی را بیان کنند، یا این‌که باید از «کلمات تکمیلی - توضیحی» (конкретизаторы) دیگری، از قبیل: قیدها، حروف اضافه، افعال و غیره، برای بیان این مفاهیم استفاده کرد.

بحث و بررسی

در زبان روسی افعال با پیشوندهای زیادی ترکیب می‌شوند، در نتیجه هر پیشوندی با توجه به معنی بن فعل، معانی مختلفی را به فعل می‌دهد، به عنوان مثال، می‌توان پیشوند **за-** را شاهد مثال آورد. این پیشوند در ترکیب با افعال حرکتی بیانگر «اقامت کوتاه» در جایی است. مانند: Он зашёл ко мне. «او به من سر زد». اما همین پیشوند، در ترکیب با افعالی که دارای معنای صوتی‌اند، بیانگر «شروع عمل» است. مانند: Ребёнок закричал. «بچه شروع کرد به فریاد زدن». باید به این نکته اشاره کنیم که پیشوند به لحاظ دستوری، نمود فعل (вид глагола) را تغییر می‌دهد.

وجود هر یک از مسائل مذکور، به تفسیر مناسبی احتیاج دارد. مسلم است که، پیشوندها، با توجه به جمله و نیز جایگاه و شیوه گفتاری، معانی مستقلی دارند. تا کنون قواعدی برای انتخاب نوع پیشوند و نیز معنی آن در انواع جملات تدوین نشده، اما نیاز آن به شدت احساس می‌شود. تنها قواعدی که در این زمینه وجود دارند، قواعد ترکیب یا عدم ترکیب پیشوند، با توجه به معنای لغوی ریشه فعل است. در حال حاضر، مهمترین منبع اطلاعات موجود درباره پیشوندها، مربوط به توصیف معانی آن‌ها (دستور زبان روسی، آکادمی علوم ج ۱، ۱۹۸۲) و همچنین توصیف معنی لغوی افعال با پیشوند (اوژگف، ۱۹۹۲) است.

اگر به تعاریف پیشوند و هم چنین به شیوه‌های بیان آن در دو زبان روسی و فارسی توجه کنیم، به اهمیت بررسی این موضوع بیشتر پی می‌بریم. در زبان فارسی در تعریف پیشوند چنین آمده است: اجزایی را که خود دارای معنی مستقل نیستند و جداگانه به کار نمی‌روند، اما کلمه تازه‌ای را از کلمه دیگر می‌سازند «جزء پیوند» می‌خوانیم. «جزء پیوند» اگر پیش از کلمه دیگر واقع شود «پیشوند» خوانده می‌شود (خانلری ۱۳۷۰، ص ۱۶۳). در کتاب «دستور زبان ادبی معاصر فارسی»، بوری روبینچیک اذعان دارد که پیشوندها عمدتاً برای ساخت صفات به کار می‌روند و تعداد آن‌ها محدود است (روبینچیک ۲۰۰۱، ص ۱۴۶). البته این موضوع به این معنی نیست که پیشوند فقط صفت می‌سازد. در همین کتاب به پیشوندهایی اشاره می‌شود که برای ساخت افعال به کار می‌روند (همان، صص ۲۱۳-۲۱۶).

زبان‌شناسان روس، پیشوند را «وندی» (аффикс) می‌دانند که قبل از ریشه یا دیگر پیشوند می‌آید و کلمه جدیدی می‌سازد (لکانت، ۱۹۹۵، ص ۱۶۵). پیشوند جزء معنی‌دار کلمه به شمار می‌آید که قبل از ریشه یا دیگر پیشوند قرار می‌گیرد و برای ساخت کلمات جدید یا ساخت برخی شکل‌های یک کلمه به کار می‌رود (پاپوف، ۱۹۷۸، ص ۱۵۲). همان‌طور که مشاهده شد، در زبان روسی، پیشوندها جزء معنی‌دار کلمه‌اند، اما در زبان فارسی جزء بدون معنی‌اند و در ترکیب با فعل معنی خاصی را بیان می‌کنند. البته، در زبان روسی با توجه به معنی‌دار بودن پیشوند، معنی آن تنها در ترکیب با فعل و در بافت جمله دقیق‌تر بیان می‌شود. برای مقایسه دقیق‌تر نیاز به مثال‌های بیشتری در دو زبان است، که در این مقاله به آن می‌پردازیم. در زبان روسی، معانی مختلف هر گونه عنصر زبانی، با توجه به بافت جمله (контекст) مشخص می‌شود. با توصیف دقیق موقعیت‌های خاص جمله است که می‌توان به معانی مورد نظر دست یافت. با توجه به نقش بافت جمله، برخی معانی را فقط می‌توان از کل جمله فهمید. به همین خاطر در این مقاله سعی شده است که در برخی موارد به چندین بافت جمله در ارتباط با یک معنی اشاره شود و به منظور محدود کردن حجم کار و

مقایسه دقیق‌تر، از میان پیشوندهای فعلی روسی، فقط پیشوندهای فعلی **От-, Из-, О-,За-** به خاطر اهمیت آنها و معانی زیاد و کاربردی که در زبان روسی دارند، مورد بررسی قرار گرفته‌اند. این پیشوندها از کتاب **دستور زبان روسی** آکادمی علوم روسیه (ج ۱، ۱۹۸۲، صص ۳۶۵-۳۶۰) انتخاب شده‌اند، زیرا که بهترین توصیف معانی پیشوندهای فعلی روسی در این کتاب موجود است.

الف- پیشوند **От-**

این پیشوند دارای معانی زیادی است که می‌توان به پنج معنی اصلی آن اشاره کرد:

۱- «دور شدن از چیزی»

Он отступил от стола.

او از میز دور شد.

در مثال فوق فعل بدون پیشوند فارسی، دقیقاً بیانگر معنی فعل پیشونددار روسی است.

۲- «بردن به جایی»

Она отнесла часы в мастерскую.

او ساعت را به تعمیرگاه برد.

در این مثال فعل بدون پیشوند فارسی معنی فعل پیشونددار روسی را بیان می‌کند.

۳- «به طور کامل و به شدت کاری را انجام دادن»

Артист отрепетировал свою роль.

هنرپیشه نقش خود را (به طور کامل) تمرین کرد.

در این مثال نه تنها پیشوند به کار نمی‌رود، بلکه فعل فارسی هم نمی‌تواند بیانگر این معنی باشد و باید به کمک کلمات تکمیلی (قید)، این مفهوم را بیان کرد.

۴- «به اتمام رسیدن عملی که مدت زیادی ادامه داشت».

Старый солдат отвоевался.

سرباز پیر (خیلی زیاد و به مدت طولانی) جنگ کرد.

در این مثال لازم است که معنی مورد نظر به کمک قید تفسیر شود، زیرا که فعل فارسی به تنهایی نمی‌تواند این معنی را بیان کند.

۵- «در نتیجه عملی خسته شدن»

Он отсидел ногу.

(بانگشستن زیاد) او پایش خواب رفته است.

در این مثال مشاهده می‌شود که باز هم فعل فارسی به تنهایی قادر نیست این معنی را بیان کند و به وجود و کمک «کلمات تکمیلی - توضیحی» (قید) نیاز می‌باشد، در صورتی که فعل پیشونددار روسی به تنهایی این مفهوم را بیان می‌کند.

۶- «به حالت عادی و طبیعی برگشتن»

Я отоспался после дороги.

من بعد از سفر کمبود خواب را جبران کردم.

در مثال فوق حتی ترجمه این جمله مشکل است و باید به گونه دیگری آن را ترجمه کرد و یا به عبارتی آن را تفسیر کرد تا مفهوم اصلی فعل روسی بهتر بیان شود.

۷- «ضمن انجام عمل، منصرف شدن یا کسی را از انجام عملی منصرف کردن»

Мы отдумали уезжать на север.

ما از رفتن به شمال منصرف شدیم.

در این مثال فعل بدون پیشوند فارسی می‌تواند مفهوم «منصرف شدن» را بیان کند.

۸- «در جواب به عمل متقابل کاری انجام دادن»

я отдал книгу своему другу.

من (متقابلاً) کتاب را به دوستم هدیه دادم.

در این جمله نیز بدون «کلمات تکمیلی - توضیحی» نمی‌توان این مفهوم را بیان کرد.

ب- پیشوند **Из-**

این پیشوند بیانگر معانی زیر است:

۱- «دور شدن از چیزی»

Его изгнали из страны.

او را از کشور بیرون کردند.

فعل بدون پیشوند فارسی بیانگر این مفهوم است.

۲- «با شدت و به طور کامل کاری را انجام دادن»

رودخانه‌ها خشک شدند.

Реки иссохли.

شاید در ترجمه نیازی به نوشتن عبارت «به طور کامل» نباشد، اما فعل پیشونددار روسی بیانگر این مفهوم است، اگر چه فعل «خشک شدن» به

شکل مطلق در فارسی به نوعی بیانگر این مفهوم است.

۳- «پخش کردن و گسترش دادن عملی در سطوح مختلف و در جاهای زیادی»

Его изранили на фронте.

او را در جبهه (شدیداً) زخمی کردند.

در زبان فارسی فعل «زخمی کردن» بیانگر این معنی است، ولی وجود قید «شدیداً» یا «در سطوح مختلف» معنی دقیق‌تری به فعل می‌دهد.

۴- «مصرف کردن چیزی»

Мальчик исписал много бумаги.

پسر بچه کاغذهای زیادی را مصرف کرد

در این مثال فعل «مصرف کردن» معنی فعل روسی را بیان می‌کند، ولی باید توجه داشت که معادل دقیق این فعل در فارسی، فعل «نوشتن» (با

نوشتن مصرف کردن) است.

۵- «انجام دادن عملی و به نتیجه رساندن»

Его излечили от вредной

او را از عادت بد (به طور کامل) درمان کردند.

привычки.

فعل «درمان کردن» هم می‌تواند برای فعل ЛЕЧИТЬ و هم برای فعل ИЗЛЕЧИТЬ به کار رود، یعنی این‌که هم معادل فعل پیشونددار و هم

معادل فعل بدون پیشوند روسی باشد، اما همان‌طوری که دیدیم، برای بیان دقیق بسیاری از معانی پیشوندهای روسی در زبان فارسی در مثال فوق باید

از «کلمات تکمیلی - توضیحی» (قید) استفاده کرد.

ج- پیشوند O-

این پیشوند دارای این معانی است:

۱- «دور زدن اطراف چیزی»

Дети обежали двор.

بچه‌ها (دور) حیاط دویدند.

فعل «دویدن» تنها به کمک حرف اضافه (دور «چیزی») قادر است این معنی را بیان کند.

۲- «از نزدیک چیزی رد شدن»

Змея оползла куст.

مار (از کنار) بوته خزید.

در این مثال هم بدون کمک حرف اضافه «از کنار» بیان این مفهوم غیرممکن است.

۳- «بسط و گسترش دادن عمل در همه جا و در محدوده یک مفعول»

Она обегала всех знакомых.

او (در همه جا) (پیش) همه آشنایان بود.

در این جمله نیز فعل فقط در ترکیب با «کلمات تکمیلی - توضیحی» دیگر (قید و حرف اضافه) می‌تواند بیانگر این مفهوم باشد.

۴- «انجام دادن عمل و به نتیجه رساندن»

Мой брат обеспокоил меня своей

برادرم با خواهش (تقاضای) خود، مرا ناراحت کرد.

просьбой.

فعل بدون پیشوند فارسی این مفهوم را می‌رساند.

د- پیشوند -ЗА-

این پیشوند از پیشوندهای بسیار مهم و پر کاربرد در زبان روسی است. از معانی اصلی این پیشوند می‌توان به معانی زیر اشاره کرد:

۱- «چیزی را در جایی گذاشتن، قرار دادن، بردن»

Он завёл лошадей в конюшню.

او اسب‌ها را به اسطبل برد.

فعل فارسی «بردن» بدون پیشوند مفهوم فعل روسی را بیان می‌کند.

۲- «در بین راه، سر راه کاری را انجام دادن، سر زدن»

Вчера мой друг зашёл ко мне.

دیروز دوستم به من سر زد.

Он занёс мне книгу.

او سر راه کتاب را برایم آورد.

Он зашёл в магазин и купил фрукты.

او سر راه به خانه به مغازه رفت و میوه خرید.

فعل «سر زدن» دقیقاً بیانگر این مفهوم است، اما فعل «آوردن» به تنهایی نمی‌تواند معنی «در بین راه»، «سر راه» را بیان کند. معنی «سر راه» در

معنی فعل نهفته است و در بافت جمله می‌توان آن را درک کرد.

۳- «با چیزی پوشیده شدن»

Пруд зацвел.

برکه از سبزه (پوشیده) شد.

معنی «پوشیده شدن» تنها از کل جمله فهمیده می‌شود.

۴- «کسی را با عملی خسته کردن»

Он заговорил собеседника.

او (با حرف زیاد) مخاطب را خسته کرد.

در این مثال بدون توضیح و تفسیر نمی‌توان این مفهوم را بیان کرد، زیرا که فعل «خسته کردن» معادل فعل «УТОМЛЯТЬ» و فعل «حرف زدن»

معادل فعل «ГОВОРИТ» است. فعل «УТОМЛЯТЬ» در مثال فوق وجود ندارد، اما مفهوم آن در فعل «заговорить» نهفته است، بیان مفهوم «خسته

کردن» نیز در ترجمه ضرورت کامل دارد.

۵- «به کمک عملی به چیزی رسیدن، نایل شدن»

Враг завоевал страну.

دشمن (با جنگ) کشور را تصرف کرد.

Он заслужил награду.

او/با کار و تلاش خود/ شایسته دریافت جایزه بود

همان طوری که مشاهده می‌شود، «او شایسته دریافت جایزه بود» ترجمه این جمله است، اما آیا این شایستگی از منظر اخلاقی و رفتاری است یا این که به

خاطر «کار و تلاش» شخص این شایستگی را یافته است. در یک جمله، نیاز به «کلمات تکمیلی- توضیحی» است، درحالی که در جمله دیگر، باید معنی را تفسیر

کرد، به عبارتی با فهم کل جمله است که می‌توان مفهوم آن را دریافت.

۶- «قسمتی از چیزی را در بر گرفتن، شامل شدن»

Мать зачистила пятно.

مادر لکه را تمیز کرد.

در این مثال فعل بدون پیشوند فارسی، بیانگر این معنی است.

۷- «شروع کردن عملی»

Змея заползла.

مار/ شروع کرد/ به خزیدن

تنها با کمک فعل «شروع کردن» امکان بیان این معنی وجود دارد.

۸- «از قبل عملی را انجام دادن»

Она заготовила документы.

او مدارک را /از قبل/ آماده کرد

معنی «از قبل» توسط فعل بیان نمی‌شود.

۹- «عملی را بلافاصله بعد از عمل دیگر انجام دادن»

Больной запил таблетку водой.

بیمار قرص را /بعد از غذا/ با آب خورد

معنی «بلافاصله بعد از عمل دیگر» در معنی فعل روسی نهفته است و به کمک فعل بدون پیشوند فارسی بیان نمی‌شود و باید به کمک «کلمات تکمیلی - توضیحی» دیگر (قید) آن را بیان کرد.

۱۰- «انجام دادن عملی و به نتیجه رساندن»

Они заминировали мост.

آنها پل را مین‌گذاری کردند.

در این مثال فعل بدون پیشوند فارسی بیانگر این مفهوم است.

نتیجه‌گیری

با توجه به مقایسه انجام شده، می‌توان ادعا کرد که در زبان فارسی برای بیان مفاهیم افعال پیشونددار روسی، عمدتاً افعال بدون پیشوند به‌کار می‌روند با این یادآوری که این افعال تنها با کمک دیگر «کلمات تکمیلی - توضیحی» قادرند، معانی افعال پیشونددار روسی را بیان کنند. همان‌طور که از مقایسه مثال‌های ارائه شده در مقاله پیداست، در برخی موارد افعال پیشونددار روسی، حتی بدون کمک دیگر کلمات توضیحی، قادرند بسیاری از مفاهیم را بیان کنند، در حالی که افعال فارسی دارای این ویژگی نیستند.

در مواردی هم افعال کامل (مطلق) فارسی بدون پیشوند در بیان برخی مفاهیم افعال پیشونددار روسی نقش عمده‌ای داشته‌اند. در زبان فارسی، قیدها، حروف اضافه (ساده و مرکب) و افعال کمکی در غالب «کلمات تکمیلی - توضیحی» در درک و فهم بسیاری از مفاهیم افعال روسی نقش به‌سزایی ایفا می‌کنند. حتی وجود این کلمات، یعنی قیدها و حروف اضافه، در زبان روسی تکمیل‌کننده معنی پیشوند یا تکرارکننده آنهاست. اگر چه کاربرد این‌گونه کلمات در ساختار جمله، انگیزه ترجمه تحت‌اللفظی‌اند، ولی به درک درست و صحیح بسیاری از مفاهیم کمک شایانی می‌کنند.

باید توجه داشت که نباید نقش بافت جمله را در درک و فهم برخی معانی نادیده گرفت. به‌خصوص جایی که بدون تفسیر قادر به درک مفهوم نباشیم. در مثال‌ها عمدتاً افعال مرکب به عنوان معادل افعال پیشونددار روسی مطرح شدند، زیرا که شیوه بیان مفاهیم در زبان فارسی با زبان روسی فرق دارد و با توجه به ساختار جمله در زبان فارسی، شیوه انتقال و بیان مفاهیم به شکل‌های مختلفی صورت می‌گیرند و پیداست که چه مشکلاتی در برابر زبان‌آموزان ایرانی در فهم و یادگیری این مبحث مهم وجود دارند که بدون درک صحیح پیشوندهای فعلی روسی و شیوه بیان آنها، زبان‌آموز ایرانی قادر به درک درست این مفاهیم و انتقال آنها به زبان مادری نیست.

با توجه به اهمیت این موضوع بایستگی تألیف فرهنگ‌های لغت، از نظر ترکیب و تأثیرگذاری این‌گونه کلمات در بافت جملات بر یک‌دیگر، به شدت احساس می‌شود.

منابع

- ۱- ناتل خانلری، *دستور زبان فارسی*، انتشارات توس، چاپ دوازدهم، تهران، ۱۳۷۰.
- ۲- Волохина, Г.А., Попова Э.Д., *Русские глагольные приставки: семантическое устройство, системные отношения*. Воронеж, унив, 1993.
- ۳- Голами, Хоссейн, *Проблема описания русских глагольных приставок на мат ериале "Русской грамматики"*. - дипломная работа, М., 1992.
- ۴- Лекант, П. А., *Краткий справочник по современному русскому языку*, Москва, 1995.
- ۵- Ожегов, С.И., Шведова, Н.Ю., *Толковый словарь русского языка*, М., 1992.
- ۶- Пейсиков Л.С., *Очерки по словообразованию персидского языка*, М., 1973.
- ۷- Попов, Р.Н., Валькова, Д.П., *Современный русский язык*, М., 1978.
- ۸- Рубинчик, Ю.А., *Грамматика современного персидского литературного языка*, М., 2001.
- ۹- Русская грамматика. Т.1.М., 1982.